

»V režimu nadzora nikoli ničesar ne končamo« (ibid.: 171). Že ta izjava neposredno aludira na idejo vseživljenjskega učenja, toda logiko tega novega režima bi dojeli povsem napačno, če bi iz zgornje izjave sklepali o permanentni prisotnosti subjekta v šolskem okolju zapiranja. Zadeva je prej nasprotna: šola se je raztegnila preko vseh svojih meja, stopila se je z drugimi praksami (družina, delo, itd.), postala je podjetje. Ta prehod je temelj, na katerem se realizira ideja vseživljenjskega učenja. V temu smislu lahko rečemo, da je Deleuze sedanje stanje izobraževanja na vseh ravneh do potankosti prerokoval na povsem osupljiv način:

»Lahko predvidevamo, da se bo izobraževanje vse manj dogajalo v zaprtem okolju, se razlikovalo od ostalega profesionalnega okolja kot od drugega zaprtega okolja, in da bosta oba izginila v korist groznega permanentnega izobraževanja, nenehnega nadzora nad delavcem-učencem ali univerzitetnim okvirom. Poskušajo nas prepričati, da gre za reformo šole, medtem ko gre za likvidacijo. /.../ Modulatorno načelo 'mezdo po zaslugah' spravlja v skušnjava samo Nacionalno izobraževanje: tako kot podjetje nadomešča tovarno, se *permanentno formiranje* nagiba k zamenjavi šole, nenehen nadzor pa izpitni preizkus znanja. Gre za najbolj gotovo sredstvo, da bomo šolo prepustili tovarni.« (Ibid.: 171, 175)

Če povzamemo, metafizika kot formiranje je zgodovina, kolikor so prenehala delovati njena ključna načela. Ker ni več omejitev časa in prostora, ker so šola in druge izobraževalne institucije »vedno in povsod«, izobraževanja nikoli ne končamo. Temu ustrezno je Deleuze poudaril še eno načelo, ki ureja družbe nadzora: »*neomejen odlog*« (ibid.: 175). Lahko bi rekli, da prav to načelo docela ustreza uvodoma omenjenemu večno odloženemu oziroma suspendiranemu padcu Venerinega biča pri Masochu, padcu, katerega esenca je, »da ne« bi padel. Natanko ta bertlebyjevski »da ne« je tista poteza, ki določa perversnost permanentnega izobraževanja: vseživljenjsko se izobraževati, da se nikoli ne bi izobrazili.

Post-normativnost in ne-izobrazba

Deleuzova diagnoza prehoda od discipline k nadzoru, od kalupa k modulaciji ter, ne nazadnje, od izobrazbe k permanentnemu in nikoli končanemu izobraževanju omogoča še en uvid, ki se bolj neposredno navezuje na dosedanje kritične razprave na področju filozofije izobraževanja. Kot smo že nakazali, permanentno izobraževanje ne pomeni preprosto permanentnega zapiranja v institucije vzgoje in izobraževanja, prej nasprotno. S padcem in deaktivacijo časovno-prostorskih omejitev izobraževanja in njegovih institucij se izgublja še nekaj, in sicer izobrazba kot normativna kategorija. Lahko bi rekli, da izraz »družba nadzo-